

Европейски съд по правата на човека

Мастроматео срещу Италия

(Mastromatteo v. Italy)

(жалба № 37703/97)

Решение от 24 октомври 2002 г. на Голямото отделение на Съда

(резюме)*

Чл. 2: позитивното задължение за защита правото на живот и процесуални гаранции

Задължението на държавата надхвърля първостепенния ѝ дълг да гарантира правото на живот чрез създаване на ефективни наказателноправни разпоредби за възпиране извършването на престъпления срещу личността, подкрепени от механизъм за правоприлагане с оглед предотвратяване, ограничаване и санкциониране на нарушенията на тези разпоредби. При определени ясно дефинирани обстоятелства член 2 може да включва и едно позитивно задължение на властите да предприемат превантивни оперативни мерки за защита на лице, чийто живот е изложен на риск от престъпни действия на друго лице.

Процедурното задължение на държавата по чл. 2 не обхваща и изискване за предоставяне на обезщетение на базата на обективна отговорност.

Фактите по делото

На 8 ноември 1989 г. синът на жалбоподателя бил убит от престъпник (М.Р.), който току-що бил ограбил банка в съучастие с други две лица (Г.М. и Г.Б.). След обира те не успели да намерят четвъртия съучастник А.К., който трябвало да ги чака с кола пред банката. Бягайки от полицията тримата се натъкнали на кола, управлявана от г-н А. Мастроматео, и се опитали да я отнемат. Водачът ускорил и М.Р. стрелял по него. Няколко часа по-късно той починал.

М.Р. излежавал присъда от 15 години и 7 месеца лишаване от свобода за опит за убийство, въоръжен грабеж и други престъпления. Трябвало да бъде освободен на 2 юли 1999 г. Наложеният наказанието съд определил М.Р. като опасен за обществото. С решение от 26 октомври 1989 г. на съдията по изпълнение на наказанията на М.Р. бил разрешен тридневен отпуск от затвора – от 1 до 3 ноември с.г., при условие да го прекара в дома си. Това бил първият му домашен отпуск. Съдията се позовавал на доклада на затворническата администрация, в който се изразявало удовлетворение от поведението на М.Р., неговата рехабилитация и желание за реинтеграция. За решението била уведомена полицията, където М.Р. се явил на 1 ноември. Впоследствие полицаите заявили, че не са отбелязали проблеми по време на отпуска му. На 3 ноември М.Р. не се

---

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

върнал в затвора. Полицията била незабавно уведомена и в цялата страна било разпространено съобщение за издирването му.

Г.М. излежавал постановена на 16 декември 1986 г. шестгодишна присъда за подбудителство и помагачество към въоръжен грабеж и други престъпления. На 21 октомври 1988 г. съдията по изпълнение на наказанията постановил решение за поставянето му на полузатворнически режим, което също било предшествано от положителен доклад на администрацията, както и от становище на бъдещия му работодател. Определеният на Г.М. режим обхващал следните права и задължения: да напуска затвора в 5 ч. сутринта и да се връща най-късно в 11 ч. вечерта; да не напуска възложената му работа без предизвестие; да не харчи пари без разрешение; да използва градски транспорт; да избягва прекалената употреба на алкохол; да прекарва със семейството си дните, обявени от работодателя му за почивни, и да не напуска града. За периода от около 12 месеца до извършване на убийството представители на службата, отговорна за осъществяване на контрол над затворниците на такъв режим, направили едно посещение в дома на Г.М. и още едно в местоработата му. Междувременно, десетина дни преди убийството на сина на жалбоподателя, Г.М. бил извършил друго престъпление, за което бил осъден през 1991 г.

А.К. излежавал в затвора, в който бил и М.Р., присъда за въоръжен грабеж, извършен в съучастие с М.Р. Имал и предишно осъждане за убийство. От 19 до 26 септември 1989 г. той бил в разрешен домашен отпуск, през който се явявал ежедневно в полицията. След изтичане на отпуска не се върнал в затвора и бил обявен за издирване.

Четвъртият съучастник Г.Б. имал няколко осъждания за въоръжен грабеж и други престъпления. Към момента на извършването на убийството не излежавал присъда.

М.Р. и Г.М. били осъдени на за убийството на сина на жалбоподателя, Г.Б. – за помагачество и подбудителство, а А.К. само за въоръжен банков обир. Жалбоподателят се включил в наказателното производство като граждански ищец и извършителите били осъдени да му заплатят обезщетение в размер, който следвало да се определи в гражданско производство. Наказателният съд обаче постановил незабавно плащане на 50 млн. италиански лири. Жалбоподателят не поискал обезщетението чрез гражданските съдилища, тъй като според него извършителите не биха имали средства да го заплатят.

На основание Закон № 302 за обезщетяване на жертвите на тероризма и престъпни организации от мафиотски тип през 1992 г. жалбоподателят отправил искане за обезщетение пред Министерството на правосъдието и Министерството на вътрешните работи. Твърдял, че извършителите са членове на банда, чиято дейност попада в категорията организирана престъпност. Била назначена комисия за установяване дали убийството на А. Матроматео е дело на престъпна организация. Докладът на комисията от 21 април 1995 г. обаче изключил тази възможност, в резултат на което искането на жалбоподателя било отхвърлено. Решението на министерството било обжалвано неуспешно пред президента на републиката.

Резюме на решението на Европейския съд

53-54. Жалбоподателят обвинява властите, че като са позволили прилагането на мерки за реинтеграция спрямо убийците на сина му, са допринесли да се създадат условия за убийството. Той се оплаква и че не е

получил обезщетение от държавата. В подкрепа на оплакванията си се позовава на чл. 2 от Конвенцията.

А. Твърдяното нарушение на задължението на властите да защитят правото на живот на сина на жалбоподателя

1. Становищата на страните

(а) жалбоподателят

56. Жалбоподателят твърди, че властите са нарушили позитивното си задължение да защитят живота на сина му, като са дали на много опасни лишени от свобода рецидивисти право да напускат затвора. Според него съдиите, разгледали молбите за прилагане на улесняващи реинтеграцията мерки, не са извършили достатъчна и надлежна преценка на досиетата на затворниците, по-специално относно опасността им за обществото.

Жалбоподателят подчертава, че решението за домашен отпуск на М.Р. е постановено в момент, когато бившият му съучастник, излежавал присъда в същия затвор, тъкмо се бил възползвал от отпуска си, за да избяга. Мнението на г-н Мастроматео е, че това е проява на сериозна небрежност от страна на властите.

57-58. Според жалбоподателя полицията не е осъществявала какъвто и да било контрол над Г.М., М.Р. и А.К. Това се доказвало от факта, че правителството не е представило никакъв документ, установяващ вземането на контролни мерки. Нещо повече, А.К. и М.Р. не били ефективно издирвани, след като избягали.

59-60. Г-н Мастроматео смята, че фактите по настоящето дело ясно илюстрират липсата на координация и информация между затворническите служби, прибързаността и небрежността на полицейските органи, неадекватния контрол, осъществяван от съдиите по изпълнение на наказанията, и техните грешки при вземане на решения. Накрая, случаят бил крещящ пример за неподходяща и погрешна употреба на мерките за реинтеграция, макар и теоретично те да не предизвиквали критика.

(б) правителството

61-63. Правителството твърди, че позитивните задължения по чл. 2 от Конвенцията изискват държавата да приеме мерки, необходими за защита на живота, и да изгради съдебна система, посредством която да се установи отговорността в случаи на посегателство върху нечий живот, но от нея не може да се изисква да предотврати всяко възможно насилие.

В настоящия случай властите били направили всичко възможно за защита живота на А. Мастроматео, а след смъртта му – за откриване и наказване на извършителите.

Правителството подчертава, че системата за реинтеграция удовлетворява изискванията на чл. 2, защото съдията по изпълнение на наказанията има право, ако сметне за необходимо, да извърши проверка дали затворникът има връзки с криминалните среди.

64-65. Съдебните решения в случая били законосъобразни, а определените мерки за надзор, макар и сами по себе си да не можели да предотвратят извършването на престъпления, били постановени след съдебна преценка и имали за цел минимално ограничаване свободата на временно освободените затворници.

66. Според правителството, дори и да се приеме, че в действията на властите е имало пропуски, то връзката между тях и смъртта на А. Мастроматео е обективно неуловима и субективно непредвидима. Той починал след серия от случайни и непредвидими събития и нищо не сочело властите да са могли да знаят, че животът му е в реална опасност.

2. Преценката на Съда

(а) Общи принципи

67. Съдът напомня, че член 2 отразява една от основните ценности на демократичните общества в състава на Съвета на Европа (делото [МакКен и други](#)¹ от 22.09.1995 г., А. 324, стр. 45, § 147).

“Първото изречение на чл. 2, т. 1 изисква от държавата не само да се въздържа от умишлено и незаконно отнемане на живот, но също и да взема подходящи мерки за опазване живота на лицата под нейна юрисдикция (*Осман срещу Обединеното кралство*², решение от 28.10.1998 г., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII, стр. 3159, § 115; виж също *Танрибилир срещу Турция*³, по. 21422/93, § 70, 16.11.2000 г. и *Л.С.Б. срещу Обединеното кралство*⁴, 9.06.1998 г. *Reports* 1998-III, стр. 1403, § 36).

Задължението на държавата надхвърля първостепенния ѝ дълг да гарантира правото на живот чрез създаване на ефективни наказателноправни разпоредби за възпиране извършването на престъпления срещу личността, подкрепени от механизъм за правоприлагане с оглед предотвратяване, ограничаване и санкциониране на нарушенията на тези разпоредби. При определени ясно дефинирани обстоятелства член 2 може да включва и едно позитивно задължение на властите да предприемат превантивни оперативни мерки за защита на лице, чийто живот е изложен на риск от престъпни действия на друго лице.

68. Това обаче не означава, че от тази разпоредба може да се извлече едно позитивно задължение за предотвратяване на всяка възможност за насилие (виж § 71 на цитираното по-горе решение *Танрибилир* и решение на Комисията от 2.09.1991 г. по жалба №16734/90, *Decisions and Reports* 72, стр. 243). Такова задължение трябва да бъде тълкувано по начин, който не налага на властите невъзможна или непропорционална тежест, като се имат предвид трудностите при поддържане на реда в модерните общества, непредсказуемостта на човешкото поведение и оперативният избор, който следва да се прави с оглед на приоритетите и ресурсите (цитираното по-горе дело *Осман*, стр. 3159, §116).

Съответно, не всеки твърдящ риск за живота може да доведе до изискване по Конвенцията властите да вземат оперативни мерки, за да предотвратят материализирането му. Съдът е приел, че позитивно задължение възниква, когато е установено, че в съответния момент властите са знаели или е трябвало да знаят за съществуването на реален и непосредствен риск за живота на конкретни лице или лица от престъпни действия на трето лице и не са предприели в рамките на своите правомощия мерки, които, разумно преценени, биха могли да се очакват за избягването му (цитираното дело *Осман*, стр. 3159, § 116; [Пол и Одри Едуардс](#)

---

¹ *McCann and Others v. the United Kingdom*. Виж резюме на решението в бр. 7-8/97 г. на Бюлетина.

² *Osman v. the United Kingdom*

³ *Tanribilir v. Turkey*

⁴ *L.C.B. v. the United Kingdom*

[срещу Обединеното кралство](#)⁵, по. 46477/99, § 55, ECHR 2002-III; и решение по допустимостта от 23.11.1999 г. по жалба № 33747/96 *Бромилей срещу Обединеното кралство*⁶, по. 33747/96).”

(б) Приложение на принципите по настоящото дело

69. За разлика от цитираните дела *Осман* и [Пол и Одри Едуардс срещу Обединеното кралство](#), настоящото дело не касае евентуалната отговорност на държавата за неосигуряване на лична защита. “Тук въпросът е за задължението да се осигури генерална защита на обществото от потенциални действия на едно или повече лица, изтърпяващи наказание лишаване от свобода за престъпление, свързано с употреба на насилие, както и за определяне обхвата на тази защита.

70. На първо място Съдът следва да се произнесе дали системата от мерки, алтернативни на наказанието лишаване от свобода, сама по себе си ангажира отговорността на държавата по чл. 2 от Конвенцията за смърт, причинена на случаен минувач от затворници, изтърпяващи наказание лишаване от свобода за свързано с насилие престъпление, на които е даден домашен отпуск в съответствие с тази система.”

71. Само двама от тримата участници в убийството на А. Мастроматео са били затворници - М.Р., ползващ домашен отпуск, и Г.М., поставен на полузатворнически режим. Следователно само тяхното поведение може да ангажира отговорността на държавата.

“72. Една от съществените функции на наказанието лишаване от свобода е да защити обществото, например като попречи на осъдения да извърши ново престъпление и така да причини още вреди. В същото време Съдът признава законната цел на една политика на прогресивна социална реинтеграция на лишените от свобода. От тази гледна точка Съдът зачита стойността на мерки като временното освобождаване, които дават възможност за социалната реинтеграция на затворници, дори и когато са осъдени за престъпления, свързани с употреба на насилие.”

Съдът разглежда възприетите от италианското законодателство предпоставки и процедура за пускане на затворници в домашен отпуск (изтърпяна определена част от наказанието и добро поведение, преценка на опасността за обществото, извършвана от съдията по изпълнение на наказанията след консултация със затворническите власти). Приема, че на обществото е гарантирана достатъчна защита, което се потвърждава и от представената от ответното правителство статистика - процентът на престъпления, извършени от затворници на полузатворнически режим или избягали по време на домашен отпуск, е много нисък.

73. Следователно няма данни, че възприетата в Италия система от мерки за реинтеграция повдига въпрос във връзка с чл. 2.

74. Остава да се прецени дали има нарушение на чл. 2 при постановяването и прилагането на решенията, с които на М.Р. е даден домашен отпуск, а Г.М. е поставен на полузатворнически режим.

Очевидно е, че ако на 8 ноември М.Р. и Г.М. бяха останали в затвора, А. Мастроматео нямаше да бъде убит. Само това обаче не е достатъчно да ангажира отговорността на държавата по Конвенцията. “Следва да се докаже, че смъртта на А. Мастроматео е резултат от пропуск на националните власти да “направят всичко, което разумно може да се очаква от тях, за да избегнат един реален и

⁵ Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom

⁶ Bromiley v. the United Kingdom

непосредствен риск за живота, за който са знаели или са били длъжни да знаят” (цитираното дело *Осман*, §116), като в случая разглежданият риск е бил за членовете на обществото като цяло, а не за едно или повече конкретни лица.”

75-76. Съдът констатира, че в материалите, с които компетентните органи са разполагали при вземане на решенията, е нямало нищо, което да намеква, че освобождаването на М.Р. и Г.М. би представлявало реална и непосредствена заплаха за нечий живот, а още по-малко че поради стечение на обстоятелствата това би довело до трагичната смърт на А. Мастроматео. Не е имало и нищо, което да налага допълнителни мерки за гарантиране, че извън затвора двамата няма да представляват заплаха за обществото.

Фактът, че М.Р. е получил отпуск след като бившият му съучастник А.К. е избягал по време на дадения му от същия съдия отпуск, сам по себе си не е достатъчен да наложи специална предпазливост, щом няма данни властите да са могли да предвидят, че двамата ще влязат в заговор за извършване на ново престъпление, което ще завърши с отнемане на човешки живот.

77. При тези обстоятелства Съдът не намира за установено, че с освобождаването на М.Р. и Г.М. съдебните органи не са защитили правото на живот на А. Мастроматео.

78. Поведението на полицейските органи също не разкрива твърдяната небрежност. Дори да се предположи, че са могли да предприемат по-ефективни мерки за намиране на бегълците, Съдът не вижда причина да ги държи отговорни за каквото и да било нарушение на задължението за полагане на грижи, предвидено в чл. 2 от Конвенцията.

79. По тези съображения Съдът приема, че в разглежданата връзка няма нарушение на чл. 2 от Конвенцията.⁷

Б. Твърдяното нарушение на процесуалните задължения по чл. 2

1. Твърденията на страните

(а) жалбоподателят

80-82. Жалбоподателят упреква властите, че не са му предоставили обезщетение за смъртта на сина му.

Той изтъква, че не е потърсил обезщетение от извършителите по гражданскоправен ред, защото те не биха могли да го изплатят. Не се е възползвал и от възможността, предоставена му от Закона за отговорността на съдиите, защото съдиите отговарят само ако се докаже умисъл или груба небрежност, а това означава много строга преценка за допустимост на претенциите.

Жалбоподателят твърди, че представители на Министерството на правосъдието са го посъветвали да не завежда дело за вреди срещу държавата.

(б) правителството

83-87. Правителството подчертава, че жалбоподателят не се е възползвал от осигурените му според вътрешното законодателство средства. Твърди, че тези средства са достатъчни за целите на чл. 2 от Конвенцията.

2. Преценката на Съда

---

⁷ Решението е единодушно

88. Тъй като жалбоподателят не се позовава на чл. 13 от Конвенцията, Съдът следва да разгледа оплакването му от гледна точка на процесуалните гаранции по чл. 2.

(а) Общи принципи

89. Позитивното задължение, формулирано в първото изречение на чл. 2 от Конвенцията, имплицитно налага и изграждането на ефективна и независима съдебна система, която да установи едно убийство и да накаже виновните (виж, *mutatis mutandis*, *Калвели и Чильо срещу Италия*⁸, по. 32967/96, ECHR 2002, § 51). Основната цел е ефективното прилагане на вътрешното законодателство за защита правото на живот и ангажиране на държавата или нейните органи в случаите, когато са отговорни за настъпилата смърт (виж цитираното решение *Пол и Одри Едуардс*, §§ 69 и 71)

90. Формата на разследване може да варира в зависимост от обстоятелствата. Когато става дума за небрежност, може да е достатъчно гражданско или дисциплинарно средство за защита (виж *Калвели и Чильо срещу Италия*, § 51).

91. Необходимо е лицата, установяващи отговорността на държавни органи или служители, да са йерархично, институционално и практически независими от участниците в разглежданите събития (цитираното *Пол и Одри Едуардс*, § 70).

(б) Прилагане в настоящия случай

92. Според Съда, по това дело държавата е имала процедурното задължение да разгледа обстоятелствата относно смъртта на А. Мастроматео.

93. Извършеното разследване напълно задоволява посочените по-горе критерии. М.Р. и Г.М. са били осъдени на дълъг срок лишаване от свобода и заплащане на допълнително обезщетение на жалбоподателя веднага след като размерът му бъде определен от гражданските съдилища.

При тези обстоятелства Съдът смята, че държавата-ответник е изпълнила задължението си по чл. 2 от Конвенцията да осъществи наказателно разследване.

“94. Въпросът, който възниква по настоящето дело, е дали наред с наказване на убийците процедурното задължение по чл. 2 включва и изискване за осигуряване на средство за защита, което да позволи предявяване на иск срещу държавата.”

95. Съдът отбелязва, че жалбоподателят е потърсил компенсация във връзка с естеството на извършеното престъпление и искането му е било отхвърлено на основание неприложимост на законовите разпоредби за обезщетяване на жертвите на терористични актове или на организирана престъпност.

Той е разполагал и с други два правни способа за ангажиране отговорността на властите за проявена непредпазливост – иск за непозволено увреждане срещу държавата и иск срещу съдиите по изпълнение на присъдите на основание Закона за отговорността на съдиите.

“Вярно е, че тези средства за защита са приложими само ако се докаже вина от страна на съответните органи. Съдът отбелязва обаче, че чл. 2 не налага на държавите задължение да предоставят обезщетение на базата на обективна

---

⁸ *Calvelli and Ciglio v. Italy*, решение на Голямото отделение

отговорност и фактът, че средството за защита по Закон № 117 от 1988 г. [за отговорността на съдиите] е поставено в зависимост от доказване на умисъл или груба небрежност от страна на съдията, не прави осигурената по вътрешното право процесуална защита неефективна. При това в настоящия случай действителната ефективност на двете средства за защита не може да бъде преценена, тъй като жалбоподателят не се е възползвал от нито едно от тях.

96. В светлината на тези разсъждения Съдът намира, че процедурните изисквания на чл. 2 от Конвенцията са удовлетворени.

97. В заключение, и в това отношение няма нарушение на чл. 2.”⁹

---

⁹ Решението е взето с мнозинство от 16 гласа срещу 1.